

Gajto Gazdanov

VEČER U CLAIRE

*„Kniha spomedzi najmilších,
čo v rôznych obdobiach
ulahodili duši.“*

Vladimír Nabokov

EUROPA

Gajto Gazdanov

EUROPA

Tento projekt finančne podporil

u. fond
na podporu
umenia

Gajto Gazdanov: Večer u Claire

Preklad a doslov © Eva Maliti Fraňová 2017

Návrh prebalu a grafická úprava © Martin Vrabec 2017 **bee&honey**

Sadzba © Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2017

Ako štyridsiaty piaty zväzok edície Premena

vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2017

Prvé slovenské vydanie

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89666-36-2

VEČER U CLAIRE

edícia

PREMENA

zväzok 45

*Svoj celý život žijem v predtuche
skorého stretnutia s tebou.*

A. S. Puškin

Claire bola chorá. Sedával som u nej celé večery a cestou domov som sa zakaždým bezpečne oneskoril na posledný vlak metra a šiel som potom peši z ulice Raynouarda na námestie Saint Michel, vedľa ktorého som býval. Šiel som popri koniarňach Ecole Militaire; doliehalo odtiaľ rinčanie reťazí, ktorými boli kone priviazané a tuhý konský pach, taký netypický pre Paríž; potom som kráčal po dlhej, úzkej Babylonskej ulici a na jej konci v skresľujúcom svetle vzdialených lúčov z fotografie vo výklade na mňa hľadela tvár presláveného spisovateľa, celá poskladaná z naklonených plôšok, vševedúce oči za európskymi rohovinovými okuliarmi ma odpreádzali za pol činžiaka – dovtedy, kým som neprešiel lesklý čierny pruh bulvára Raspail. Konečne som sa blížil k svojmu hotelu. Predbiehali ma čiperné stareny v handrách, preberajúce slabými nohami; nad Seinou žiarili nespočetné svietilka utápajúce sa v temnote, a keď som sa na ne díval z mosta, začínalo sa mi zdať, že stojím nad morským prístavom a že more je posiate cudzokrajnými loďami, na ktorých horia lampáše. Naposledy som sa obzrel na Seinu a pustil som sa vystupovať k sebe do izby, kde som si ľahol spať a hneď som aj upadol do hlbokých mrákot; zmietali sa v nich dajaké trasľavé telesá, ktoré sa zavše ani nestihli vteliť do obrazov bežných pre môj zrak, a tak bez vtelenia sa aj strácali, a ja som vo sne ľutoval, že zmizli, a súcitol som s ich nejasným, vyfantazírovaným žiaľom a žil som a zaspával v tom nevysvetliteľnom stave, o ktorom sa v bdelosti nič nedozviem. Malo by ma to hnevať – ale ráno som zabúdala na to, čo sa mi snívalo, a poslednou spomienkou včerajšieho dňa bolo, že som sa zase oneskoril na metro. Večer som sa znovu vybral za Claire. Jej muž niekoľko mesiacov predtým odcestoval na Cejlón, boli sme s ňou sami dvaja; a iba slúžka, ktorá nám nosila čaj a sušienky na drevenej tácke s obrázkom chudučkého Číňana nakresleného jemnými ťahmi, asi štyridsaťpäťročná žena s cvikrom, vďaka ktorému nevyzerala na slúžku a raz a navždy pre niečo zamyslená – stále zabúdala, raz klieštiky na cukor, inokedy cukorničku, raz tanierik alebo lyžičku – iba slúžka rušila naše posedenie vo dvojici, podchvíľou vchádzajúc a kladúc otázku, či si madame niečo nepraje. A Claire,

ktorá bola z neznámeho dôvodu presvedčená, že slúžku urazí, ak si od nej nebude nič žiadať, vravela: áno, prineste, prosím vás, z monsieurovej pracovne gramofón s platňami – hoci sme gramofón vôbec nepotrebovali, a keď slúžka odchádzala, ostal na tom mieste, kam ho položila, a Claire naň vzápätí zabúdala. Slúžka prichádzala a odchádzala aj päťkrát za večer; a keď som jedného dňa Claire povedal, že jej slúžka je na svoj vek veľmi zachovaná a že má priam mladistvo neúnavné nohy, ale že ju mimochodom nepokladám za celkom normálnu – buď má mániu premiestňovania alebo proste sotva badateľné, no nesporné oslabenie rozumových schopností, súvisiace s prichádzajúcim starnutím – Claire na mňa pozrela s ľútosťou a poznamenala, že by som si mal tríbiť svoju špeciálne ruskú duchaplnosť na iných. A predovšetkým by som sa mal podľa Clairinej mienky zamyslieť nad tým, že som sa včera opäť zjavil v košeli s rozdielnymi gombičkami, že sa nesmie, ako som to urobil predvčerom, klásť svoje rukavice na jej posteľ a chytať Claire za ramená, akoby som sa nezdravil stisnutím ruky, ale ramien, čo sa vôbec nikde na svete nerobí, a že keby chcela porátať moje prehrešky proti elementárnym pravidlám slušnosti, musela by hovoriť... zamyslela sa a povedala: päť rokov. Povedala to s vážnou tvárou – prišlo mi ľúto, že ju také maličkosti môžu zarmútiť, a chcel som ju poprosiť o odpustenie; ale ona sa odvrátila, chrbát sa jej roztriasol, priložila si k očiam vreckovku – a keď sa na mňa konečne pozrela, uvidel som, že sa smeje. A porozprávala mi, že slúžka prežíva nový románik a že muž, ktorý sľúbil, že sa s ňou ožení, to teraz kategoricky odmietol. „A preto je taká zamyslená.“ „Ale o čom má rozmýšľať?“ spýtal som sa. „Veď sa s ňou odmietol oženiť. To treba tak veľa času na to, aby človek pochopil takú jednoduchú vec?“ „Vždy kladiete otázky priveľmi priamo,“ povedala Claire. „Pri ženách sa to nedá. Zamyslená je preto, lebo jej je ľúto – čo nechápete?“ „Románik trval dlho?“ „Nie,“ odpovedala Claire. „Iba dva týždne.“ „Čudné, veď bola takáto zamyslená vždy,“ poznamenal som. „Pred mesiacom smútila a snívala tak ako teraz.“ „Panebože!“ povedala Claire. „Jednoducho mala vtedy iný románik.“ „Je to naozaj veľmi jednoduché,“ povedal som. „Prepáčte, nevedel som, že sa pod cvikrom vašej slúžky tají tragédia akéhosi ženského Dona Juana, ktorý však chce, aby sa s ním oženili, na rozdiel od literárneho Dona Juana so záporným vzťahom k manželstvu.“ Ale Claire ma prerušila a pateticky

zadeklamovala slogan, ktorý si prečítala na reklamnom plagáte a smiala sa až k slzám:

*Heureux acquereurs de la vraie Salamandre jamais abandonnés par len constructeur!*¹

Na to rozhovor prešiel k Donovi Juanovi, potom nevedno prečo k podvižníkom, k protopopovi Avvakumovi, no keď sme sa dostali k pokušeniu svätého Antona, zarazil som sa, lebo som si spomenul, že Claire takéto reči veľmi nebavia; uprednostňovala iné témy – divadlo, hudbu, ale najradšej mala anekdoty, ktorých poznala množstvo. Rozprávala mi anekdoty, nesmierne duchaplné a rovnako neslušné; a vtedy dostával rozhovor nečakaný spád – aj tie najnevinnejšie vety akoby v sebe tajili dvojzmyselnosť – a Clairine oči sa leskli; a keď sa prestala smiať, ostali tmavé a nehanebné a jej tenké obrvy boli stiahnuté; no len čo som sa k nej priblížil, vrela zlostným šepotom: *mais vous êtes fou!*² – a ja som sa odtiahol. Usmievala sa a jej úsmev jasne hovoril: *mon Dieu, qu'il est simple!*³ A vtedy som pokračoval v prerušenom rozhovore, začínal som zúrivo nadávať na to, čo mi bolo obvykle celkom ľahostajné; usiloval som sa hovoriť čo najdrsnejšie a najironickejšie, akoby som sa chcel pomstiť za porážku, ktorú som práve utrpel. Claire posmešne prijímala moje dôvody; a to, že mi tak ľahko ustupovala, robilo moju porážku ešte očividnejšou. „*Qui, mon petit, c'est très intéressant, ce que vous dites la,*“⁴ vrela s neskrývaným výsmechom, ktorý však vôbec nepatril mojim slovám, ale ešte tej utrpenej porážke – zdôrazňujúc opovrhlivým „la“, že nepripisuje ani jednému môjmu dôkazu žiadny význam. Premáhal som sa a potláčal v sebe pokušenie znovu sa ku Claire priblížiť, lebo som chápal, že teraz by bolo neskoro; nasilu som myslel na niečo iné a Clairin hlas ku mne doliehal napoly tlmený; smiala sa a rozprávala mi nejaké banality, ktoré som počúval s napätou pozornosťou, kým som nezbadal, že Claire sa jednoducho zabáva. Bavilo ju, že som v takých okamihoch nič nechápal. Na druhý deň som prichádzal skrotený; zariokol som sa, že sa k nej nepriblížim a volil som také témy, ktoré by vylučovali nebezpečenstvo, že sa zopakujú včerajšie

1 Šťastných majiteľov pravej Salamandry výrobca nikdy neopúšťa!

2 Vy ste ale blázon!

3 Panebože, aký je naivný!

4 Áno, môj milý, to, čo hovoríte, je veľmi zaujímavé.

ponižujúce chvíle. Hovoril som o všetkom smutnom, čo som v živote zažil, a Claire ostala tichá a vážna a potom mi porozprávala, ako zomierala jej matka. „*Asseyez-vous ici,*“⁵ vravela, ukazujúc na posteľ, a ja som sa usadil celkom blízko nej a ona mi kládla hlavu na kolená so slovami: „*Qui, mon petit, c'est triste, nous sommes bien malheureux quand même.*“⁶ Počúval som ju a bál som sa pohnúť, aj môj najmenší pohyb sa mohol dotknúť jej zármutku; Claire hladkala rukou paplón, raz jednu, raz druhú stranu; a jej žiaľ akoby vyprchával v týchto pohyboch, ktoré boli spočiatku nevedomé, potom pritiahli jej pozornosť a končilo sa to tým, že si zbadala na malíčku zle zastrihnutú kožku pri nechte a natáhovala ruku k nočnému stolíku, kde ležali nožnice. A zase sa dlho usmievala, akoby pochopila a vystopovala v sebe nejaký dlhý rad spomienok, ktorý sa končil nečakanou, no vôbec nie smutnou myšlienkou; a Claire sa na mňa zadívala náhle tmavnúcimi očami. Opatrne som prekladal jej hlavu na vankúš a vravel som: „Odpustite, Claire, zabudol som si cigarety vo vrecku plášťa“ – a šiel som do predsieni; doliehal ku mne jej tichý smiech. Keď som sa vracal, poznamenala:

*„J'étais étonnée tout à l'heure. Je croyais que vous portiez vos cigarettes toujours sur vous, dans la poche de votre pantalon, comme vous le faisiez jusqu' à présent. Vous avez change d'habitude?“*⁷

A pozerala mi do očí, posmešne i s ľútosťou, a ja som vedel, že veľmi dobre chápala, prečo som vstal a vyšiel z izby. Na dôvažok som hneď doplatil na to, že som tabatierku neopatrne vytiahol zo zadného vrecka nohavíc. „*Ditez moi,*“ povedala Claire, akoby prosila, nech jej poviem pravdu. „*Quelle est la difference entre un trench-coat et un pantalon?*“⁸

„Claire, je to veľmi kruté,“ odpovedal som.

*„Je ne vous reconnais pas, mon petit, Mettez toujours en marche le phono ça va vous distraire.“*⁹

---

5 Posad'te sa sem.

6 Áno, môj milý, je to smutné, napriek všetkému sme veľmi nešťastní.

7 Pred chvíľkou som sa začudovala. Myslela som, že nosíte cigarety vždy pri sebe vo vrecku nohavíc, tak ako doteraz. Zmenili ste svoje zvyky?

8 Povedzte mi, aký je rozdiel medzi plášťom a nohavicami?

9 Nespoznávam vás, môj milý. Púšťajte si vždy gramofón, to vás rozptýli.

Keď som v ten večer odchádzal od Claire, počul som z kuchyne slúžkin hlas – zlomený a tichý. So smútkom spievala veselú pesničku, a to ma prekvapilo.

*C'est une chemise rose
avec une petite femme dedans,
fraîche comme la fleur éclose,
simple comme la fleur des champs.*¹⁰

Vkladala toľko melanchólie do tých slov, toľko lenivého smútku, že začínali znieť inakšie ako obvykle a veta „*fraîche comme la fleur éclose*“ mi hneď pripomenula slúžkinu zostarnutú tvár, jej cviker, jej románik aj neprestajnú záдумčivosť. Povedal som to Claire; ľutovala slúžku v jej nešťastí – pretože Claire sa nemohlo nič podobné prihodiť a tento druh ľútosti v nej nevyvolával osobné city či obavy – a veľmi sa jej zapáčil popevok:

*C'est une chemise rose
avec une petite femme dedans...*

Dávala tým slovám tie najrozmanitejšie zafarbenia – raz spýtavé, potom súhlasné, raz víťazoslávne a napokon posmešné. Zakaždým, keď som počul tento motív na ulici alebo v kaviarni, mal som čudný pocit. Raz som prišiel ku Claire a začal som pesničku kritizovať, že je priveľmi francúzska, že je neslušná a že čaro takejto ľahkej duchaplnosti by nezaujalo žiadneho viac či menej schopného skladateľa; práve v tom je francúzska mentalita vzdialená serióznym veciam – vravel som: toto umenie sa natoľko nepodobá skutočnému umeniu, ako sa nepodobá falošná perla pravej. „Chýba v tom najhlavnejšie,“ povedal som, keď som vyčerpал všetky svoje argumenty a nahneval sa sám na seba. Claire súhlasne prikyvovala hlavou, potom mi chytila ruku a povedala:

*„Il n'y manque qu'une chose.”*¹¹

---

10 To je ružová košielka a v nej milá žienka, svieža ako rozkvitnutý kvietok, jednoduchá ako poľný kvet.

11 Chýba len jedno.

„Čo konkrétne?“ zasmiala sa a zaspievala:

*C'est une chemise rose
avec une petite femme dedans...*

Keď Claire vyzdravela a niekoľko dní strávila namiesto postele v kresle či v šezlône a začala sa cítiť celkom dobre, požiadala ma, aby som s ňou šiel do kina. Po kine sme sedeli asi hodinu v nočnej kaviarni. Claire bola ku mne veľmi nepríjemná, často ma prerušovala; keď som žartoval, zadržovala smiech a proti vôli sa usmievajúc mi vravela: *non, ce n'est pas bien dit, ça*¹² – a keďže mala, ako sa mi zdalo, zlú náladu, nadobudla dojem, že aj iní sú nespokojní a všetko ich dráždi. A začudovane sa ma spýtala: *mais qu'est ce que vous avez ce soir? Vous n'etes pas comme toujours...*¹³ – hoci som bol taký istý ako inokedy. Odprevadil som ju domov; pršalo. Keď som jej pri dverách na rozlúčku pobozkal ruku, naraz podráždene povedala: *mais entrez donc, vous allez boire une tasse de thé*¹⁴ – a vyslovila to takým nahnevaným hlasom, akoby ma chcela odohnať – tak choďte už, nevidíte, že vás mám dost? Vošiel som. Čaj sme vypili mlčky. Bolo mi ťažko, podišiel som ku Claire a povedal som:

„Claire, nemali by ste sa na mňa hnevať. Čakal som na stretnutie s vami desať rokov. A nič od vás nechcem.“ Chcel som dodať, že také dlhé čakanie oprávňuje žiadať tú najprostejšiu, najmenšiu zhovievavosť; no Clairine oči sa zo sivých zmenili na takmer čierne, s hrôzou som uvidel – lebo som na to čakal veľmi dlho a prestal som v to dúfať – že Claire pristúpila tesne ku mne a jej prsia sa dotkli môjho zapnutého dvojradového saka; objala ma, jej tvár sa priblížila; nevedno prečo ma naraz nezvyčajne ohromila ľadová vôňa zmrzliny, ktorú jedla v kaviarni; a Claire povedala: *comment ne comprenez vous pas?*¹⁵ – a telo sa jej kľčovito zachvelo. Clairine zahmlené oči, ktoré mali dar toľkých premien a boli raz ukrutné, inokedy nehanebné či posmešné – jej mútne oči som mal dlho pred sebou; a keď zaspala, obrátil som sa tvárou k stene a zmocnil sa ma predošlý smútok; smútok bol vo vzduchu a jeho priezračné vlny plávali nad Clairiným bielym telom, pozdĺž jej

12 Nie, to nie je vtipné.

13 Čo je s vami dnes večer? Nie ste ako inokedy.

14 Tak poďte ďalej, dáte si šálku čaju.

15 Čo nechápete?

nôh a prs; a smútok vychádzal neviditeľným dychom z Clairiných úst. Ležal som vedľa Claire a nemohol som zaspať, a keď som odtrhol pohľad od jej poblednutej tváre, všimol som si, že modrá farba tapiet v Clairinej izbe akoby naraz zjasnela a čudne sa zmenila. Tmavomodrá farba, akú som videl so zatvorenými očami, mi vždy pripadala ako výraz nejakého odhaleného tajomstva – a odhalenie bolo pochmúrne a nečakané, akoby znehybnelo vo chvíli, keď ešte nebolo všetko povedané; akoby úsilie nejakého ducha naraz zastalo a vyhaslo – a namiesto neho vzniklo tmavomodré pozadie. Teraz sa premenilo na svetlé, akoby sa úsilie ešte neskončilo, tmavomodrá farba tým, že zjasnela, objavila v sebe nečakaný, matnosmutný odtieň, zvláštne vystihujúci moje pocity a nepochybne súvisiaci s Claire. Bledomodré príznaky s odťatými rukami sedeli v dvoch kreslách postavených v izbe, ľahostajne nevraživé jeden k druhému ako ľudia, ktorých stihol rovnaký trest, ale za rozdielne chyby. Fialová obruba tapiet sa zvíjala v zvlnenej čiare, podobnej symbolickému označeniu cesty, ktorou pláva ryba v tajomnom mori; a cez trepotajúce sa záclony v otvorenom okne ku mne neprestajne tiahlo a nevedelo ma dosiahnuť vzdialené vzdušné prúdenie, sfarbené tou istou bledomodrou farbou a prinášajúce dlhý rad spomienok, padajúcich zvyčajne ako dážď a rovnako neudržateľných; no Claire sa prebrala a ticho zachripela: *vous ne dormez pas? Dormez toujours, mon petit, vous serez fatigué le matin*¹⁶ – a jej oči opäť stmavli. Nevládala však prekonať omráčenie sna, a sotva dopovedala vetu, zase zaspala; jej oboje ostali zdvihnuté, akoby sa aj vo sne čudovala tomu, čo sa s ňou práve deje. V tom, že sa tomu divila, bolo niečo pre ňu neobyčajne charakteristické: nech bola v moci sna alebo smútku či iného pocitu, ktorý mohol byť akokoľvek silný, neprestávala ostávať sama sebou; a zdalo sa, že ani najmocnejšie otrasy nemohli v čomsi zmeniť to ucelené telo, nemohli zničiť to posledné, nezdolateľné očarenie, vďaka ktorému som venoval desať rokov života hľadaniu Claire a nikde a nikdy som na ňu nezabúdal. No v každej láske je smútok, pripomínal som si – smútok konca a priblíženia smrti lásky, ak je šťastná, a smútok možnosti straty toho, čo nám nikdy nepatrilo – ak láska ostane nenaplnená. A ako som túžil po pokladoch, ktoré som nemal, tak som predtým ľutoval, že nemám Claire, ktorá patrila iným; a takisto teraz, ležiac v jej posteli, v jej parížskom byte, v bledomodrom

---

16 Nespíte? Len spite, môj milý, ráno budete unavený.

súmraku jej izby, ktoré som do tohto večera pokladal za nespĺniteľné a neexistujúce a ktoré obklopovali Clairino biele telo, pokryté na troch miestach takými zahanbujúcimi a trýznivo zvodnými chlčkami; takisto som teraz ľutoval, že už viac nemôžem o Claire snívať, ako som vždy sníval; a že prejde ešte veľa času, kým si vytvorím iný jej obraz, a ten sa pre mňa stane v inom zmysle rovnako nedosiahnuteľný, ako bolo doposiaľ nedosiahnuteľné toto telo, tieto chlčky, tento bledomodrý súmrak.

Myslel som na Claire, na večery, ktoré som u nej trávil a postupne som sa začal rozpomáť na všetko, čo im predchádzalo; a nemožnosť pochopiť a vyjadriť to všetko ma ťažila. V ten večer sa mi zdalo očividnejšie než obvykle, že žiadnymi úsiliami nemôžem naraz obsiahnuť a pocítiť tú nekonečnú dôslednosť myšlienok, dojmov a pocitov, ktorých súhrn vzniká v mojej pamäti ako rad tieňov, odrážajúcich sa v nejasnom a roztečenom zrkadle neskorej obrazotvornosti. Za najkrajšie a najprenikavejšie pocity, aké som kedy spoznal, vďačím hudbe; ale jej čarovná a chvíľková existencia je len to, o čo sa neplodne snažím – a tak žiť nedokážem. Veľmi často som na koncerte scista-jasna začínal rozumieť tomu, čo sa mi dovtedy zdalo nepostihnuteľné; hudba náhle prebúdza vo mne také zvláštne fyzické vnemy, o ktorých som si myslel, že ich nie som schopný, ale pri posledných zmierajúcich tónoch orchestra sa vnemy strácali a ja som opäť upadol do neistoty a pochybností, aké som často mával. Choroba, navodzujúca mi nepravdepodobné zotrvávanie medzi skutočným a domnelým, spočívala v mojej neschopnosti rozlišovať silu predstavivosti od skutočných, bezprostredných pocitov vyvolaných udalosťami, ktoré som zažíval. Bola to akoby absencia daru duchovného cítenia. Hocijaký predmet bol v mojich očiach takmer zbavený presných fyzických obrysov; a v dôsledku tohto čudného nedostatku som nikdy nenakreslil ani celkom nepodarenú kresbu; a neskôr, na gymnáziu, som si pri všetkej námahe nedokázal predstaviť zložité línie nákresov, hoci som chápal jasný cieľ ich spleti. Na druhej strane, vizuálnu pamäť som mal vždy dobre rozvitú, a do dnešného dňa neviem, ako zosúladiť toto zjavné protirečenie: bolo prvé spomedzi tých bezpočetných protirečení, ktoré ma v budúcnosti ponárali do bezmocnej rojčivosti; upevňovali vo mne vedomie nemožnosti preniknúť do podstaty abstraktných ideí; a toto vedomie následne vyvolávalo pochybnosti o sebe. Bol som preto veľmi plachý; a moja reputácia arogantného chlapca, akú som mal v detstve, sa dala

vysvetliť, ako si mysleli niektorí ľudia, napríklad moja matka, práve silnou túžbou premôcť toto permanentne nízke sebavedomie. Neskôr sa u mňa objavil zvyk komunikovať s tými najrozmanitejšími ľuďmi a dokonca som si vypracoval isté pravidlá rozhovoru, ktoré som takmer nikdy neprekračoval. Spočívali vo využití niekoľkých desiatok myšlienok, navonok dost' zložitých, a v skutočnosti mimoriadne primitívnych, prístupných každému debatérovi; ale podstata týchto prostých pojmov, všeobecne uznávaných a záväzných, mi bola vždy cudzia a nezaujímavá. Jednako som nedokázal v sebe premôcť malichernú zvedavosť a bavilo ma vyprovokovať otvorenosť u niektorých ľudí; ich ponížujúce a úbohé priznania vo mne nikdy nevyvolali celkom zákonitý a pochopiteľný odpor; mal by sa dostaviť, ale nedostavil sa. Myslím si, že to bolo preto, lebo mi nebola vlastná vyhranenosť negatívnych pocitov, bol som priveľmi ľahostajný k vonkajším udalostiam; moja otupená vnútorná existencia ostávala pre mňa naplnená neporovnateľne viac. A predsa len v detstve bola viac spojená s vonkajším svetom, než potom v budúcnosti; neskôr sa postupne odo mňa vzdalovalo, a aby som sa znovu ocitol v tých temných priestoroch so smutným a citelným vzduchom, musel som prekonať vzdialenosť, ktorá sa vo mne zväčšovala úmerne s nazhromaždenou životnou skúsenosťou, teda jednoducho zásoby úvah a vizuálnych či chuťových vnemov. Zriedkavo som s hrôzou premýšľal, že raz môže prísť taký moment, ktorý ma zbaví možnosti vrátiť sa k sebe; a vtedy sa stanem zvierateľom – a pri tejto myšlienke sa v mojej pamäti nemenne zjavovala psia hlava požírajúca ohlodané zvyšky zo smetiska. Avšak nebezpečenstvo tohto zblíženia, zdanlivého i skutočného, ktoré som pokladal za svoju chorobu, nikdy odo mňa nebolo vzdialené; a zriedkavo som pri záchvatoch duševnej triašky nemohol pocítiť svoju skutočnú existenciu; v ušiach mi hučalo a zvonilo a prejsť po ulici pre mňa náhle bolo také ťažké, akoby som sa pokúšal so svojim ťažkým telom pohybovať v hustom vzduchu, v tých pochmúrnych scenériách mojej fantázie, kde sa tak ľahko kľže začudovaný tieň mojej hlavy. V takých chvíľach mi vynechávala pamäť. Bola celkovo mojou najnedokonalejšou schopnosťou – bez ohľadu na to, že som si ľahko zapamätal celé tlačené stránky. Pokrývala moje spomienky priзраčnou, sklenenou pavučinou a ničila ich čarovnú nehybnosť; a pamäť pocitov, nie myšlienok, bola nepomerne bohatšia a intenzívnejšia. Nikdy som nedokázal dôjsť k svojmu prvému vnemu, nevedel

som, aký bol: uvedomovať si dianie a chápať jeho príčiny som prvý raz začal vtedy, keď som mal šesť rokov; a k ôsmemu roku som vďaka relatívne veľkému počtu kníh, ktoré predtým mnou schovávali a ktoré som napriek tomu čítal, bol schopný písomne formulovať svoje myšlienky; napísal som vtedy dosť dlhú poviedku o poľovníkovi na tigre. Zo svojho útleho detstva som si zapamätal len jednu udalosť. Mal som tri roky; moji rodičia sa vrátili na nejaký čas do Peterburgu, z ktorého krátko predtým odišli; mali tam pobudnúť celkom málo, tuším nejaké dva týždne. Zložili sa u starkej, v jej veľkom dome na Kabinetnej ulici, práve v tom dome, kde som sa narodil. Okná bytu, ktorý sa nachádzal na treťom poschodí, boli obrátené do dvora. Pamätám si, že som zostal sám v salóne a krmil som svojho hračkárskeho zajačika mrkvou, ktorú som si vypýtal od kuchárky. Vtom moju pozornosť pritiahli čudné zvuky, doliehajúce zo dvora. Boli podobné tichému vrčaniu, zriedka prerušovanému ťahovým kovovým hvízdáním, veľmi tenkým a čistým. Pristúpil som k oknu, no nech som sa akokoľvek snažil vstať na špičky a niečo uvidieť, nič sa mi nedarilo. Vtedy som pritiahol k oknu veľké kreslo, vyliezol som naň a odtiaľ som vliezol na parapet. Ako dnes vidím ľudoprázdny dvor dolu a dvoch piliarov; jeden za druhým sa pohybovali dozadu a dopredu ako zle spravené kovové hračky s mechanizmom. Niekedy zastali a oddychovali; a vtedy zaznelo zvonenie znenazdajky zadržanej a zachvievajúcej sa píly. Pozeral som na nich ako urieknutý a mimovoľne som zliezal z okna. Celá horná časť môjho tela visela do dvora. Piliari ma uvideli: zastali so zdvihnutými hlavami, hľadiac nahor, ale nevyslovili ani slovo. Bol koniec septembra; pamätám si, že som zrazu pocítil studený vzduch a začali ma oziabať ruky, ktoré som mal vystrčené z vyťahnutých rukávov. V tej chvíli do miestnosti vošla moja matka. Potichučky sa priblížila k oknu, zložila ma, zatvorila okenicu – a padla do mdlôb. Táto príhoda sa mi výnimočne vryla do pamäti; pamätám si ešte jednu udalosť, ktorá sa prihodila oveľa neskôr – a obe tieto spomienky ma ihneď vracajú do detstva, do toho času, ktorého pochopenie je dnes už pre mňa nedostupné.

Tá druhá udalosť spočívala v tom, že keď ma naučili čítať a písať, prečítal som si v malej detskej čítanke poviedku o dedinskom chlapcovi, ktorý bol sirota a učiteľka ho z milosti prijala do školy. Pomáhal školníkovi kúriť v peci, upratoval učebne a veľmi usilovne sa učil. Ale raz škola zhorela a tento chlapec ostal v zime,

v krutom mraze, na ulici. Ani jedna kniha v budúcnosti nespravila na mňa taký dojem: mal som sirotu pred očami, videl som jeho mŕtveho otca a matku a ohorené trosky školy; a môj zármutoč bol taký silný, že som nariekal dva dni, takmer nič som nejedol a veľmi málo som spal. Môj otec sa hneval a vravel:

„Vidíte to, chlapca ste zavčasu naučili čítať – preto sa to všetko stalo. Má behať, a nie čítať. Chvalabohu, nato ešte bude čas. A načo dávajú do detských knižiek také poviedky?“

Môj otec zomrel, keď som mal osem rokov. Pamätám si, ako ma matka priviedla do nemocnice, kde ležal. Asi poldruha mesiaca som ho nevidel, už odvtedy, ako ochorel, a ohromila ma jeho vychudnutá tvár, čierna brada a planúce oči. Pohladil ma po hlave a matke tlmene povedal:

„Opatruj deti.“

Matka mu nebola schopná odpovedať. A vtedy dodal s neobvyčajnou silnou: „Bože môj, keby mi povedali, že budem obyčajným pastierom, iba pastierom, ale budem žiť...“

Potom ma matka poslala von z izby. Išiel som do záhradky: pod nohami mi škripal piesok, bolo horúco a jasno a až doďaleka bolo vidieť. Keď sme sa s mamou usadili v koči, povedal som:

„Mama, zato otec vyzerá dobre, myslel som, že to bude horšie.“

Nič neodpovedala, len mi pritisla hlavu k svojim kolenám, a tak sme sa doviezli k nášmu domu.

V mojich spomienkach bolo vždy niečo nevýslovne slastné: určite som nevidel a nevedel všetko, čo sa so mnou udialo po tom momente, ktorý som si pripomínal: a bol som striedavo raz kadetom, raz školákom, raz vojakom – a ničím iným; všetko ostatné prestávalo existovať. Zvykol som si žiť v minulej realite, zrekonštruovanej mojou predstavivosťou. Mal som v nej neobmedzenú moc, nepodriaďoval som sa nikomu, ničej vôli; a dlhé hodiny, ležiac v sade, som si vytváral umelé situácie všetkých ľudí, ktorí boli v mojom živote a nútil som ich robiť to, čo som chcel, a táto neustála zábava mojej fantázie sa postupne stávala návykom. Potom naraz prišla etapa môjho života, keď som stratil sám seba a prestal som sa vidieť v obrazoch, ktoré som si vykresľoval. Veľa som vtedy čítal: pamätám si portrét Dostojevského na prvom zväzku jeho zobraňého diela. Tú knihu mi vzali a schovali; ale ja som rozbil sklené dvierka skrine a z množstva kníh som vytiahol

práve zväzok s portrétom. Čítal som všetko bez rozdielu, ale nemal som rád knihy, čo mi dávali a neznášal som celú „zlatú knižnicu“, s výnimkou rozprávok Andersena a Hauffa. V tom čase som svoju osobnú existenciu takmer nepocit'oval. Keď som čítal *Dona Quijota*, predstavoval som si všetko, čo sa s ním dialo, ale fungovanie mojej predstavivosti šlo mimo mňa a ja som nevyvíjal takmer žiadnu námahu. Nezúčastňoval som sa hrdinstiev rytiera smutnej postavy a nesmiel som sa z neho, ani zo Sancha Panzu; celkovo akoby som nebol a Cervantesovu knihu čítal niekto iný. Myslím, že ten čas intenzívneho čítania a rozvoja, ktorý bol etapou mojej absolútne nevedomelej existencie, by som mohol prirovnať k najhlbšiemu duševnému bezvedomiu. Ostával vo mne len jeden pocit, ktorý vo mne vtedy definitívne dozrel a v budúcnosti ma už neopúšťal, pocit priezračného a vzdialeného smútku, úplne nepodstatného a čistého. Raz, keď som utiekol z domu a prechádzal sa po hnedom poli, všimol som si v diaľke v úžľabine neroztopenú vrstvu snehu, ktorý sa blyšťal na jarnom slnku. Tento biely a nežný sneh sa pred mnou zjavil nečakane a pozdal sa mi taký neskuťočný a nádherný, že sa mi chcelo zaplakať od vzrušenia. Vybral som sa k tomu miestu a dorazil som tam za niekoľko minút. Sypký a špinavý sneh ležal na čiernej zemi; ale trochu sa blyšťal modrozelenou farbou, ako mydlová bublina a vôbec sa nepodobal na ten iskrivý sneh, ktorý som videl z diaľky. Dlhú som si spomínal na naivný a smutný pocit, ktorý som mal vtedy, a na ten závej. A potom o niekoľko rokov neskôr, keď som čítal jednu dojímavú knihu bez titulných listov, predstavil som si jarné pole a ďaleký sneh a to, že stačí spraviť niekoľko krokov a človek uvidí špinavé, roztápajúce sa zvyšky. „A viac nič?“ pýtal som sa sám seba. Aj život mi pripadal taký: tak prežijem na svete toľko a toľko rokov a dostanem sa až k svojej poslednej minúte a budem zomierať. Ako? A viac nič? Boli to jediné pohnutia mojej duše, ktoré prebiehali v tom období. A medzitým som čítal zahraničných spisovateľov, naplňal som sa obsahom pre mňa cudzích krajín a epoch, a tento svet sa postupne stával mojím: a necítil som rozdiel medzi španielskym a ruským prostredím.

Precitol som z toho stavu o rok, krátko pred zápisom na gymnázium. A všetky moje pocity mi boli už vtedy známe a ďalej sa len vonkajškovo rozširovali moje vedomosti, veľmi nepatrne a veľmi nepodstatne. Môj vnútorný život začal existovať bez ohľadu na

bezprostredné udalosti; a ku všetkým zmenám, ktoré v ňom prebiehali, dochádzalo v tme, pričom neboli vôbec závislé od mojich známok zo správania, od gymnaziálnych trestov a neúspechov. Ten čas, keď som bol úplne pohrúžený do seba, odišiel a vybledol, a len zriedkavo sa ku mne vracal v záchvatoch poľavujúcej, ale nevyliciteľnej choroby.

Rodina môjho otca sa často sťahovala z miesta na miesto, neraz prekonávajúc veľké vzdialenosti. Pamätám si zhon, balenie nemotorných vecí a večné otázky o tom, čo konkrétne je uložené v koši so striebrom a čo v koši s kožuchmi. Otec bol zakaždým veselý a bezstarostný, matka si zachovávala prísny výraz; všetko spojené s balením a cestovaním mala na starosti ona. Pozerala na malé zlaté hodinky, ktoré jej podľa vtedajších zvyklostí viseli na prsiach a stále sa obávala, že zmeškáme, a otec ju upokojoval, hovoriac so začudovaným výrazom:

„Ved' máme ešte more času.“

Sám vždy a všade meškal. Stávalo sa, že keď mal odcestovať, spomenul si na to tri dni predtým a vravel – no, tentoraz už budem presný – a po bozkoch, rozlúčke a slzách mojej malej sestry sa zaručene po polhodine vracal domov.

„Proste nechápem, ako sa to mohlo stať. Mal som rezervu aspoň štrnásť minút. Prichádzam na stanicu – a vraj, vlak práve odišiel. Podivuhodné.“

Vždy bol zaujatý chemickými pokusmi, zemepisnými prácami a spoločenskými otázkami. To ho naplno pohlcovalo a na ostatné často zabúdal – akoby ostatné ani nebolo. Okrem toho boli ešte dve veci, ktoré ho zaujímali: požiare a poľovačka. Pri požiaroch býval neobyčajne energický. Vyťahoval z horiaceho domu všetko, čo mohol; a keďže bol veľmi silný, neraz zachraňoval pred plameňmi celé skrine, ktoré vynášal na chrbte, a raz v Sibíri, keď horel dom istého bohatého kupca, podarilo sa mu spustiť po drevených schodoch trezor. Mimochodom, tesne pred požiarom sa obrátil na toho kupca, aby mu prenajal jeden z bytov, ktorý sa nachádzal v kupcovom ďalšom dome; ale ten, keď sa dozvedel, že otec nie je komerçant, kategoricky odmietol. Po požiaru prišiel k nám a prosil otca, aby sa presťahoval do toho domu, dokonca priniesol nejaké dary. Otec už aj zabudol na požiar; rád pomohol hocikomu, ale neťahal ho tam len súcitiť k ľuďom v nešťastí; pociťoval nevysvetliteľnú lásku k ohňu. Medzitým kupec nástojil: „Odkiaľ som mal vedieť, že

zachránite môj trezor?“ vrael prostoreko. A otec, ktorému konečne došlo, o čo ide, sa nahneval a kupca vypoklonkoval so slovami: „Vy tu rozprávate nejaké hlúposti a ja nemám čas“.

Mal rád fyzické cvičenia, bol dobrý gymnasta, neúnavný jazdec – vždy sa smial, ako vysadajú na koňa jeho dvaja bratia, dragúnski dôstojníci, ktorí, ako vrael, hoci aj absolvovali takzvané najlepšiu konskú akadémiu, nenaučili sa jazdiť; mimochodom, ani v detstve nevedeli jazdiť na koni a na konskú akadémiu šli preto, lebo sa tam neučila matematika – a vynikajúci plavec. V hlbokej vode robil takú neobyčajnú vec, akú som viac nikde nevidel: posadil sa, akoby to bola zem, a nie voda, dvíhal nohy tak, že jeho telo tvorilo ostrý uhol a vtom sa začal vrtieť ako vlčík; pamätám si, ako som sedel holý na brehu, smial som sa a potom, chytiac rukami otca okolo krku, som preplával rieku na jeho širokom, zarastenom chrbte. Poľovačka bola jeho vášňou. Niekedy sa vracal domov na krňačkových saniach, po dvadsaťštyrihodinovom ostražitom a únavnom číhaní na zviera – a zo saní vykúkali sklené, mŕtve oči losa; poľoval na kozorožce na Kaukaze; a neváhal prejsť aj niekoľko stoviek vierst, keď dostal bežné pozvanie na poľovačku. Nikdy nebol na nič chorý, nepoznal ustatosť a vysedával vo svojej pracovni, zapratanej bankami, krivulami a debničkami s nejakou hustou masou veľa hodín po sebe, a potom odišiel na tri dni poľovať na vlky, málo spal, a keď sa vrátil, zase si sadol za písací stôl, akoby sa nič nedialo. Mal neobyčajnú trpezlivosť. Celý rok po večeroch modeloval zo sadry reliéfnu mapu Kaukazu s najmenšími zemepisnými podrobnosťami. Mal ju už hotovú. Raz som vošiel do otcovej pracovne; on tam nebol. Mapa bola položená hore na poličkovej skrinke. Natiahol som sa, trhol ju k sebe – padla na dlážku a rozbila sa na márne kusy. Na hluk pribehol otec, vyčítavo na mňa pozrel a povedal:

„Koľa, nikdy nechod' do pracovne bez môjho dovolenia.“

Potom si ma posadil na plecía a šiel za matkou. Povedal jej, že som rozbil mapu a dodal: predstav si, budem musieť mapu robiť úplne od začiatku. Pustil sa do práce a na konci ďalšieho roka bola hotová.

Málo som poznal svojho otca, ale vedel som o ňom najhlavnejšie: mal rád hudbu a dokázal ju dlho počúvať bez toho, že by sa pohol a odišiel z miesta. Zato neznášal zvonenie zvonov. Všetko, čo mu niečím pripomínalo smrť, bolo preňho nepriateľské

a nepochopiteľné; a tým sa objasňoval jeho odpor k cintorínom a náhrobným kameňom. A raz som uvidel otca veľmi rozčúleného a rozladeného – čo sa mu stávalo naozaj len zriedkavo. Bolo to v Minsku, keď sa dozvedel o smrti jedného zo svojich kamarátov z poľovačky, chudobného úradníka; jeho meno som nepoznal. Pamätám si, že bol vysoký, s plešinou a bezfarebnými očami, zle oblečený. Vždy neobyčajne ožil, keď hovoril o jarabiciach, zajacoch a prepeliciach; uprednostňoval lov na drobnú divinu.

„Vlk, to nie je poľovačka, Sergej Alexandrovič,“ hovoril rozčúlene otcovi. „To je samopaš. Aj vlk je samopaš, aj medveď je samopaš.“

„Aká samopaš?“ pohoršoval sa otec. „A los? A diviak? Viete vôbec, čo je diviak?“

„Neviem, čo je to diviak, Sergej Alexandrovič. Ale opakujem, nepresvedčíte ma.“

„No nech je tak,“ nečakane sa uspokojil otec. „Aj čaj pokladáte za samopaš?“

„Nie, Sergej Alexandrovič.“

„Tak potom poďte, dáme si čaj. Míňate čas na samé malicherosti. Teraz sa uvidí, koľko čaju ste schopný vypiť.“

Tento úradník a maliar Sipovskij boli v Minsku našimi častými hosťami. Sipovskij bol vysoký stavec s nasršenými obrvami, poľoval s chrtmi a bol milovník umenia. Mal mohutné a široké ramená; a hlbokizné vrecká. Raz, keď prišiel k nám a doma nenašiel nikoho okrem mňa a pestúňky, uprene na mňa pozrel a spýtal sa od veci:

„Kohúta si videl?“

„Videl.“

„Nebojíš sa?“

„Nie.“

„Tak pozeraj.“

Vopchal ruku do vrecka a vytiahol odtiaľ obrovského živého kohúta. Kohút zaťukotal pazúrmí po dlážke a začal krúžiť po predsieni.

„A načo je vám kohút?“ spýtal som sa.

„Budem ho kresliť.“

„Nebude vám pokojne sedieť.“

„Prinútim ho.“

„Nie, neprinútime.“